СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ[1]

Доц. д-р Маргарита Шопова[2]

Резюме: *В доклада се изследват динамиката и функционалната структура на текущите разходи за здравеопазване в България през периода 2014–2024 г. Чрез динамичен, структурен и сравнителен анализ се установява нарастване на разходите и сближаване с ЕС-27, при запазване на съществени различия във функционалното разпределение на разходите.*

Ключови думи: *текущи разходи за здравеопазване, здравни функции, описателен анализ на динамика, структура на разходите за здравеопазване, България, ЕС-27*

JEL: C10, I10, H51

MANUSCRIPT TITLE IN ENGLISH

Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD

Abstract: *In the paper we examine the dynamics and functional structure of current health expenditures in Bulgaria for the period 2014–2024. Through a dynamic, structural, and comparative analysis, we find an increase in expenditures and convergence with the EU-27, while significant differences in their functional distribution persist.*

Key words*: current health care expenditures, health care functions, descriptive analysis of trends, structure of health care expenditures, Bulgaria, EU-27*

JEL: C10, I10, H51

1. Въведение

Разходите за здравеопазване са съществен елемент от ресурсното осигуряване и функционирането на здравните системи. Тяхното равнище и динамика отразяват възможностите на обществото да отделя ресурси за здравни услуги, медицински продукти, профилактика и дългосрочни грижи. Наред с общия размер на разходите, важно аналитично значение има и тяхната

[1] Докладът е разработен по инфраструктурен научноизследователски проект „Разходите за здравеопазване и техните икономически и социални ефекти – статистически измерения“, финансиран от Института за научни изследвания към Стопанска академия „Д. А. Ценов“ в Свищов със средства от държавния бюджет

[2] m.shopova@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

структура, тъй като разпределението им между отделните здравни функции характеризира приоритетите и особеностите на здравната система (EU4Health programme 2021-2027, 2021).

Значението на анализа на здравните разходи се засилва в условията на демографско застаряване, нарастващо търсене на здравни и дългосрочни грижи, технологично развитие и необходимост от поддържане на устойчивостта на здравните системи. Научните изследвания показват, че по-високото равнище на разходите само по себе си не е достатъчно условие за постигане на по-добри здравни резултати, поради което наред с обема на ресурсите значение имат тяхното разпределение и ефективното им използване (Chen et al., (2021); Pinto et al., (2026)). Изследване на Mitkova et al. (2022), насочено конкретно към България, също установява необходимостта динамиката на здравните разходи да се разглежда във връзка с демографските, икономическите и структурните характеристики на здравната система. Международните сравнителни изследвания от своя страна показват значителни различия между европейските страни по отношение на използваните ресурси и ефективността на здравните системи (Asandului, Roman, & Fatulescu, 2014).

Целта на настоящото изследване е чрез използване на статистически инструментариум да се установят основните тенденции и структурни изменения в разходите за здравеопазване в България през периода 2014–2024 г. по основни функции на здравеопазването и да се оцени позицията на страната спрямо средното равнище за ЕС-27.

2. Методологична основа и информационно осигуряване на изследването

Информационната база на емпиричното изследване са данни на Евростат за разходите за здравеопазване, съставяни в съответствие с методологията на Системата на здравните сметки 2011 (СЗС 2011, System of Health Accounts – SHA 2011) (2017). Тя е разработена съвместно от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, Евростат и Световната здравна организация и осигурява единна концептуална рамка, определения, класификации и правила за отчитане на финансовите потоци в здравеопазването. Прилагането на обща методология създава предпоставки за съпоставимост на данните както във времето, така и между отделните държави.

Нормативната основа за статистическото наблюдение в областта на общественото здраве на равнище Европейски съюз е поставена с Регламент (ЕО) № 1338/2008 (2008), който установява обща рамка за производство на статистически данни. Конкретните изисквания относно статистиката на здравните разходи и тяхното финансиране първоначално са описани в Регламент (ЕС) 2015/359 (2015). С него се определят данните и метаданните, които държавите членки следва да предоставят, периодичността и сроковете за тяхното предаване, както и необходимото равнище на агрегиране.

Регламентът определя 2014 г. като първа референтна година за задължително предоставяне на данните от всички държави от ЕС. От 2021 г. се прилага Регламент (ЕС) 2021/1901 (2021), с който се запазва СЗС 2011 като методологична основа и се актуализират изискванията към предоставяните данни.

В съответствие със СЗС 2011 текущите разходи за здравеопазване обхващат крайното потребление на здравни продукти и услуги през съответния отчетен период. Системата позволява тяхното представяне в три основни измерения – по функции на здравеопазването, по доставчици на здравни услуги и по схеми на финансиране. В настоящото изследване анализът е ограничен до функционалното измерение, тъй като то позволява да се установи за какви здравни дейности и услуги се използват ресурсите и как се изменя тяхното относително значение във времето.

Емпиричният анализ използва данните на Евростат от базата „Health care expenditure by function“ (2026). Разглеждат се общите текущи разходи за здравеопазване и основните функционални групи: лечебна помощ, рехабилитация, дългосрочни здравни грижи, спомагателни медицински дейности, медицински продукти за пациенти от извънболничната помощ (за стегнатост на изложението по-нататък се използва „медицински продукти“, профилактика и обществено здравеопазване (използва се „профилактика“), управление на здравната система и финансирането. При наименованията на функциите е възприета терминологията на НСИ, когато е налице съответствие с категориите на СЗС 2011, а в останалите случаи е приложена актуалната класификация на Евростат. Като основен стойностен показател е използван показателят „*Разходи на човек от населението*“, изразени в стандарт на покупателната способност (СПС). Изборът на СПС вместо стойности в евро ограничава влиянието на различията в ценовите равнища и осигурява подходяща база за сравнението между България и ЕС-27. Допълнително са използвани разходите като процент от брутния вътрешен продукт (БВП), чрез който се характеризира относителната икономическа тежест на средствата, насочвани към здравеопазването.

Наличието на последователна нормативна и методологична рамка е основание за избора на 2014–2024 г. като период на изследване за България. При сравнителния анализ с ЕС-27 периодът е ограничен до 2014–2023 г., поради липсата на агрегирани данни за ЕС-27 за 2024 г. към момента на извличане на информацията. За установяване на измененията във времето е приложен описателен анализ на динамични редове. Изчислени са темпове на растеж и прираст за целия изследван период, както и средногодишният темп на изменение чрез средногеометрична величина. При оценката на разпределението на здравните разходи са използвани разчленителни относителни величини на структура, като е определен относителният дял на разходите за всяка функция спрямо общите текущи разходи за здравеопазване. Изменението на функционалната структура между началото и края на

периода е оценено чрез разликата между относителните дялове, изразена в процентни пунктове.

Сравнителният анализ между България и ЕС-27 е осъществен чрез съпоставяне на разходите в СПС на човек, относителния им размер спрямо БВП и функционалната им структура. Стойности на отношението под 100% показват по-ниско равнище на показателя в България спрямо средното за ЕС-27, а изменението на коефициента във времето позволява да се оцени наличието на процес на сближаване или отдалечаване. При сравнението на функционалната структура са включени само функциите, за които в информационната база на Евростат са налични съпоставими агрегирани стойности за ЕС-27. По този начин се избягва заместването или косвеното изчисляване на липсващи данни и се запазва методологичната съпоставимост на резултатите.

3. Емпирично изследване на текущите разходи за здравеопазване в България

3.1. Динамика на общите текущи разходи за здравеопазване

През периода 2014–2024 г. общите текущи разходи за здравеопазване в България, измерени в СПС на човек от населението, показват устойчива тенденция към нарастване (табл. 1 и фиг. 1). От 1052,44 СПС през 2014 г. те достигат 2408,34 СПС през 2024 г., което представлява увеличение със 128,8%. Средногодишният темп на прираст за целия период е 8,6%. Нарастването не е равномерно, като след 2019 г. се наблюдава ускоряване. През 2020 г. разходите достигат 1555,68 СПС на човек, а през 2021 г. – 1822,43 СПС, което може да се свърже с повишените здравни разходи в условията на пандемията от КОВИД-19. След относително слабото увеличение през 2022 г., тенденцията отново се ускорява и през последните две години от периода разходите достигат най-високите си равнища.

Таблица 1. Общи текущи разходи за здравеопазване в България и ЕС-27 за периода 2014-2024 г.

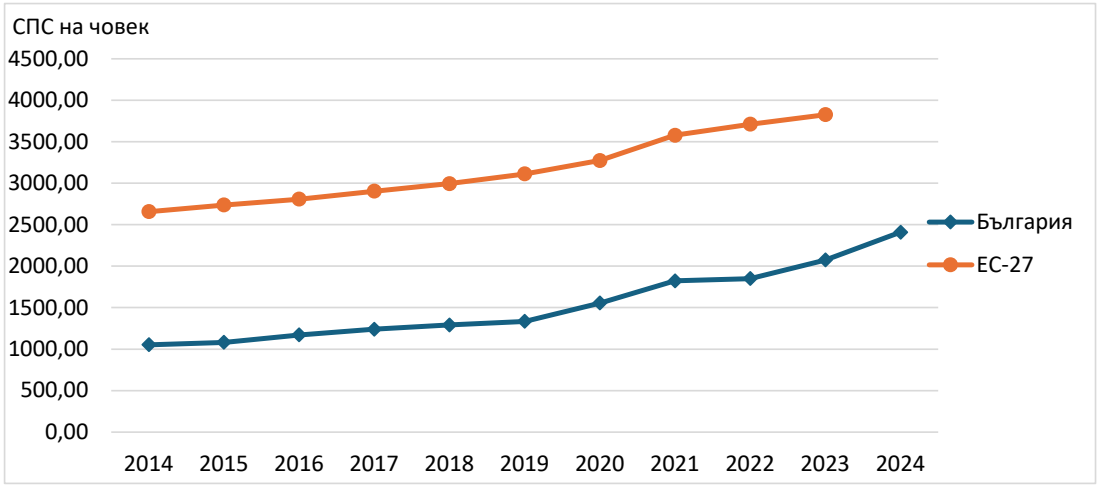
Показатели	2014	2019	2021	2023	2024
България (СПС на човек)	1052,44	1334,24	1822,43	2073,77	2408,34
ЕС-27 (СПС на човек)	2657,45	3112,15	3578,90	3826,07	–
България/ЕС-27 (%)	39,6	42,9	50,9	54,2	–
България – част от БВП (%)	7,68	7,13	8,58	7,93	8,54
ЕС-27 – част от БВП (%)	9,91	9,84	10,79	9,94	–

Източник: Изчисления на автора по данни от Евростат (Health care expenditure by function, 2026)

Сравнението с ЕС-27 показва, че увеличението на разходите в България се осъществява с по-висока интензивност. За периода 2014–2023 г. разходите в България нарастват с 97,0% – от 1052,44 на 2073,77 СПС на човек, докато средно за ЕС-27 увеличението е с 44,0% – от 2657,45 на 3826,07 СПС. Средногодишният темп на прираст е съответно около 7,8% за

България и 4,1% за ЕС-27. По-бързото нарастване на разходите за здравеопазване в България води до постепенно намаляване на относителната дистанция спрямо средното европейско равнище.

Установената тенденция се потвърждава и от отношението между

Фигура 1. Динамика на общите текущи разходи за здравеопазване в България и ЕС-27 за периода 2014–2024 г.

Източник: Авторът по данни от Евростат (Health care expenditure by function, 2026)
Забележка: За ЕС-27 липсват данни в използваната база данни

разходите в България и ЕС-27. През 2014 г. разходите на човек в България представляват едва 39,6% от средното равнище за ЕС-27. До 2019 г. относителното равнище се повишава сравнително слабо – до 42,9%, докато през следващите години процесът на сближаване се ускорява. През 2021 г. България достига 50,9% от средното европейско равнище, а през 2023 г. – 54,2%. Следователно, за периода 2014-2023 г. степента на достигане на средното равнище за ЕС-27 се увеличава с 14,6 процентни пункта. Въпреки това, през 2023 г. разходите на човек в България остават с 45,8% по-ниски от средните за ЕС-27. Това показва, че разликата продължава да бъде значителна.

Разглеждането на разходите като процент от БВП допълва оценката и показва по-различна динамика. В България относителният им размер е 7,68% от БВП през 2014 г., намалява до 7,13% през 2019 г., след което нараства до 8,45% и 8,58% по време на пандемията (2020-2021 г.). През 2022–2023 г. относителният дял на разходите за здравеопазване спрямо БВП отново се понижава, а през 2024 г. се достига пандемичното равнище от 8,54%. Подобно временно повишение през пандемичния период се наблюдава и средно за ЕС-27 – от 9,84% през 2019 г. до 10,79% през 2021 г., след което показателят намалява до 9,94% през 2023 г.

Съпоставянето на двата показателя позволява да се открои важна особеност. Докато при разходите в СПС на човек се наблюдава отчетливо сближаване на България със средното европейско равнище, при дела им в БВП различията се изменят в значително по-малка степен. През 2014 г.

разликата между България и ЕС-27 е 2,23 процентни пункта, а през 2023 г. – 2,01 процентни пункта. Следователно по-високият темп на нарастване на разходите на човек в България не е съпроводен със също толкова интензивно сближаване по отношение на дела от създавания в икономиката продукт, насочван към здравеопазването.

3.2. Структурна динамика на разходите за здравеопазване по функции в България

Нарастването на общите текущи разходи за здравеопазване в България през периода 2014–2024 г. е съпроводено с различна интензивност на изменение на разходите, насочвани към отделните здравни функции. Измерени в СПС на човек, те нарастват при всички основни функционални групи, но различията в темповете им водят до промени в тяхното относително значение, а оттам – и на структурата на общите текущи разходи (табл. 2).

Таблица 2. Динамика на разходите за здравеопазване по функции в България за периода 2014–2024 г.

Функции	2014 г. (СПС на човек)	2024 г. (СПС на човек)	Темп на прираст 2014-2024 г. (%)	Средногодишен темп на прираст (%)
Лечебна помощ	551,09	1259,99	128,6	8,6
Рехабилитация	14,11	41,58	194,7	11,4
Дългосрочни здравни грижи	1,14	148,65	*	*
Спомагателни медицински дейности	46,99	121,40	158,4	10,0
Медицински продукти	387,56	725,53	87,2	6,5
Профилактика	29,77	69,07	132,0	8,8
Управление на здравната система и финансирането	15,87	30,45	91,9	6,7
Други неуточнени здравни услуги	5,91	11,68	97,6	7,0

Източник: Изчисления на автора по данни от Евростат (Health care expenditure by function, 2026).

**При дългосрочните здравни грижи механичното изчисляване и интерпретиране на темпа за целия период не е целесъобразно, поради промени в обхвата на отчитаните разходи.*

Основно място във функционалното разпределение на средствата през целия период заемат разходите за лечебна помощ. Те нарастват със 128,6% – от 551,09 СПС на човек през 2014 г. до 1259,99 СПС през 2024 г., при средногодишен темп на прираст от 8,6%. Темпът практически съвпада с този на общите текущи разходи за здравеопазване, поради което относителното значение на лечебната помощ остава почти непроменено. Делът ѝ е 52,36% през 2014 г. и 52,32% през 2024 г. (табл. 3). Това показва, че независимо от значителното номинално нарастване на средствата, насочвани към лечебна помощ, не настъпва съществено изменение на нейната водеща роля във функционалната структура на здравните разходи.

Различна тенденция се наблюдава при медицинските продукти, които представляват втората по значение група във функционалната структура на разходите. Средствата за тях нарастват с 87,2% – от 387,56 СПС на човек през 2014 г. до 725,53 СПС през 2024 г. Този темп е много по-нисък от темпа на прираст на общите текущи разходи. В резултат на това относителният дял на разходите за медицински продукти през изследвания период намалява от 36,82% на 30,13%, или с 6,69 процентни пункта. Следователно, абсолютното нарастване на средствата за медицински продукти е съчетано с намаляване на относителната им тежест в общите разходи. Това е и най-съществено структурно намаление сред разглежданите функции.

Таблица 3. Структура на текущите разходи за здравеопазване в България по функции за периода 2014-2024 г.

Функции	2014 (%)	2019 (%)	2021 (%)	2024 (%)	Изменение 2014–2024, (проц. пункта)
Лечебна помощ	52,36	52,23	51,04	52,32	–0,04
Рехабилитация	1,34	1,69	1,16	1,73	+0,39
Дългосрочни здравни грижи	0,11	0,12	3,21	6,17	+6,06
Спомагателни медицински дейности	4,46	4,40	5,79	5,04	+0,58
Медицински продукти	36,82	36,09	31,81	30,13	–6,69
Профилактика	2,83	2,96	3,94	2,87	+0,04
Управление на здравната система и финансирането	1,51	1,59	2,23	1,26	–0,25
Други неуточнени здравни услуги	0,56	0,92	0,83	0,48	–0,08

Източник: Изчисления на автора по данни от Евростат (Health care expenditure by function, 2026).

Динамично изменение се установява при дългосрочните здравни грижи. От едва 1,14 СПС на човек през 2014 г. отчетените разходи достигат 148,65 СПС през 2024 г., като най-съществено увеличение се наблюдава през втората половина на периода – от 1,63 СПС през 2019 г. на 32,79 СПС през 2021 г. и 104,80 СПС през 2023 г. Делът на тази функция в общите текущи разходи нараства с 6,06 процентни пункта – от 0,11% през 2014 г. до 6,17% през 2024 г. Този резултат изисква внимателна интерпретация. Значителното увеличение не следва да се разглежда единствено като реално разширяване на размера и дела на разходите за дългосрочни здравни грижи, а се дължи и на разширяването на статистическия обхват и класифицирането на съответните дейности през 2019 г. и 2021 г. (описано е в Метаданни – Система на здравни сметки на НСИ). Това ограничава непосредствената съпоставимост на стойностите в началото и края на периода и е основание темпът на изменение да не се използва самостоятелно като оценка на реалното нарастване на дългосрочните грижи.

При профилактиката се откроява специфична динамика, свързана с пандемичния период, но изменението е по-умерено. Разходите нарастват постепенно от 29,77 СПС на човек през 2014 г. до 39,47 СПС през 2019 г., след което почти се удвояват до 71,73 СПС през 2021 г. През следващите години тенденцията се обръща и те намаляват до 57,17 СПС през 2022 г., след което отново се повишават – до 69,07 СПС през 2024 г. В относителен размер разходите за профилактика се увеличават от 2,83% през 2014 г. до 3,94% през 2021 г., след което намаляват до 2,87% през 2024 г. Следователно, пандемията предизвиква временно пренасочване на ресурси към профилактични дейности, без това да доведе до трайно изменение на относителното им значение след отшумяване на извънредната ситуация.

Сред останалите функции по-интензивна динамика се наблюдава при рехабилитацията и спомагателните медицински дейности. Разходите за рехабилитация нарастват със 194,7%, а за спомагателни дейности – със 158,4%. Въпреки високите темпове, първата функция продължава да има сравнително малък относителен дял в общите разходи – между 1,34% и 1,73%. При спомагателните дейности делът се увеличава незначително – от 4,46% през 2014 г. до 5,04% през 2024 г. Разходите за управление на здравната система и финансирането също нарастват в стойностно изражение през изследвания период, но по-бавно от общите разходи, вследствие на което относителният им дял малко намалява – от 1,51% на 1,26%.

Анализът на структурната динамика на общите текущи разходи за здравеопазване показва, че значителното им нарастване през периода не се разпределя пропорционално между отделните функции. Лечебната помощ запазва практически непроменено водещото си място, като през целия период формира около половината от общите разходи. Същевременно се наблюдава отчетливо намаляване на относителната тежест на медицинските продукти. При останалите функции практически не се установяват изменения на относителните дялове. Следователно, във функционалната структура на разходите липсват съществени структурни изменения.

Допълнителна представа за някои особености на тази структура дава съпоставянето с ЕС-27. Поради липсата на агрегирани европейски данни за част от функциите, сред които структуроопределящите „Лечебна помощ“ и „Рехабилитация“, сравнението не може да обхване цялата функционална структура и следва да се разглежда само като ориентир за отделни нейни компоненти (табл. 4). При наличните съпоставими данни най-съществено различие се установява при медицинските продукти. През 2023 г. те формират 32,10% от общите текущи разходи за здравеопазване в България при 17,44% средно за ЕС-27, или с 14,66 процентни пункта повече. Въпреки че разликата намалява спрямо 2014 г., когато е 17,80 процентни пункта, медицинските продукти продължават да имат чувствително по-голяма относителна тежест в България.

Таблица 4. Структурни различия на текущите разходи за здравеопазване в България и ЕС-27 по функции за периода 2014-2023 г.

Функции	2014			2023		
	Дял в общите разходи			Дял в общите разходи		
	България (%)	ЕС-27 (%)	Различие (проц. пункта)	България (%)	ЕС-27 (%)	Различие (проц. пункта)
Дългосрочни здравни грижи	0,11	15,45	-15,34	4,86	17,01	-12,15
Спомагателни медицински дейности	4,46	5,06	-0,60	4,99	5,09	-0,10
Медицински продукти	36,82	19,02	17,80	32,10	17,44	14,66
Профилактика	2,83	2,99	-0,16	3,52	3,64	-0,12
Управление на здравната система и финансирането	1,51	3,92	-2,41	1,09	3,56	-2,47

Източник: Изчисления на автора по данни от Евростат (Health care expenditure by function, 2026).

При другите функции различията са значително по-малки. През 2023 г. разходите за профилактика представляват 3,52% от общите текущи разходи в България и 3,64% в ЕС-27, а при спомагателните медицински дейности съответните дялове са 4,99% и 5,09%. Близките стойности показват сходно относително значение на тези направления в разпределението на здравните разходи. При дългосрочните здравни грижи се наблюдава значително различие – 4,86% в България спрямо 17,01% в ЕС-27 през 2023 г. Дори и при настъпилите промени в обхвата на статистическото отчитане на тази функция в България, в резултат на което нараства относителното ѝ значение, различието с ЕС-27 остава значително.

Детайлният анализ на структурата на текущите разходи за здравеопазване в България и в ЕС-27 показва относителната ѝ устойчивост през изследвания период. Обща особеност и за двете структури е лекото увеличаване на относителните дялове на разходите за лечебна помощ и рехабилитация през 2021 г. и 2022 г. През 2023 г. общият относителен дял на двете структуроопределящи функции е почти еднакъв в България и в ЕС-27.

4. Заключение

Проведеното изследване показва устойчива тенденция на нарастване на текущите разходи за здравеопазване в България през периода 2014–2024 г. По-високата им динамика спрямо ЕС-27 води до постепенно сближаване по равнище на разходите в СПС на човек, въпреки че страната продължава да изостава съществено от средните европейски стойности. Запазващото се значително различие по отношение на дела на разходите в БВП показват, че не може да се говори за достигнато европейско равнище.

Наред с количественото нарастване на текущите разходи за здравеопазване в България, се установяват и промени във функционалното разпределение на ресурсите. Лечебната помощ запазва устойчиво водещо място, докато относителният дял на медицинските продукти за пациенти от извънболничната помощ намалява, макар да остава значително по-висок от този в ЕС-27. При профилактиката и спомагателните медицински дейности се наблюдават относителни дялове в структурата на текущите разходи, близки до европейските. Резултатите показват, че сближаването на България със средното за ЕС-27 равнище на здравните разходи на човек не е непременно съпроводено със същата степен на сближаване в начина на тяхното функционално разпределение.

Използвани източници

Регламент (ЕО) № 1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 16 декември 2008 година относно статистиката на Общността в областта на общественото здраве и здравословните и безопасни условия на труд. (31.12.2008 2008 г.). *Официален вестник на Европейския съюз, L354*, стр. 70-82.

Регламент (ЕС) 2015/359 на Комисията от 4 март 2015 година за прилагане на Регламент (ЕО) № 1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на статистиката за разходите и финансирането на здравното обслужване. (6.3.2015 2015 г.). *Официален вестник на Европейския съюз, L62*, стр. 6-14.

Регламент (ЕС) 2021/1901 на Комисията от 29 октомври 2021 година за прилагане на Регламент (ЕО) № 1338/2008 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на статистиката за разходите и финансирането на здравното обслужване. (3.11.2021 2021 г.). *Официален вестник на Европейския съюз, L387*, стр. 110-119.

A System of Health Accounts 2011 (ReviSed edition). (2017). Извлечено от Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/7985806/KS-05-19-103-EN-N.pdf/60aa44b0-2738-4c4d-be4b-48b6590be1b0?t=1491984661000

Asandului, L., Roman, M., & Fatulescu, P. (2014). The Efficiency of Healthcare Systems in Europe: A Data Envelopment Analysis Approach. *Procedia Economics and Finance, 10*, 261-268. doi:10.1016/S2212-5671(14)00301-3

Chen, S., Kuhn, M., Prettner, K., Bloom, D., & Wang, C. (2021). Macro-level efficiency of health expenditure: Estimates for 15 major economies. *Social science & medicine, Oct:287*, 114270. doi:10.1016/j.socscimed.2021.114270

EU4Health programme 2021-2027. (2021). Извлечено от European Commission: https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_en

Health care expenditure by function. (2026). Изтеглено на 03/09/2026 от Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_sha11_hc__custom_22639716/default/table

Mitkova, Z., Dineva, M., Gerasimov, N., Tachkov, K., Dimitrova, M., Kamusheva, M., & Petrova, G. (2022). Analysis of Healthcare Expenditures in Bulgaria. *Healthcare, 10*(2), стр. 274. doi:10.3390/healthcare10020274

Pinto, A., Pennisi, Ф., & Signorelli, Ц. (2026). Healthcare Expenditure and Health System Efficiency in 25 European Countries: A Multidimensional Data Envelopment Analysis with Bootstrap Correction and Second-Stage Regression. *Epidemiologia (Basel), Jul 2*(7(4)), 92. doi:10.3390/epidemiologia7040092